

Sammanfattning

Enligt kollektivavtalet med allmänna anställningsvillkor för anställda inom massa- och pappersindustrin har de anställda rätt till minst elva timmars ledighet per 24-timmarsperiod (dygnsvila). Frågor huruvida regeln innebär *dels* att 24-timmarsperioden måste infalla mellan kl. 06.00 och 06.00, *dels* att ledigheten måste vara sammanhängande.

ARBETSDOMSTOLENMELLANDOM
2008-06-04
StockholmDom nr 49/08
Mål nr A85/07**KÄRANDE**Svenska Pappersindustriarbetareförbundet, Box 1127,
111 81 STOCKHOLMOmbud: förbundsjuristen Robert Sjunnebo, LO-TCO Rättsskydd AB,
Box 1155, 111 81 STOCKHOLM**SVARANDE**

1. Föreningen Sveriges Skogsindustrier, Box 55525, 102 04 STOCKHOLM

2. Metsä Tissue AB, 556272-3675, 542 88 MARIESTAD

Ombud för båda: chefsjuristen Andreas Edenman, ARBIO AB,
c/o Föreningen Sveriges Skogsindustrier**SAKEN**

tolkning av kollektivavtal

Mellan Föreningen Sveriges Skogsindustrier (Skogsindustrierna) och Svenska Pappersindustriarbetareförbundet (Pappers) gäller varandra i allmänhet avlösande kollektivavtal, hädanefter benämnt riksavtalet. Riksavtalet innehåller i huvudsak lönebestämmelser.

Mellan å ena sidan Skogsindustrierna och å andra sidan Pappers, Svenska Industritjänstemannaförbundet, Sveriges Civilingenjörsförbund och Ledarna ingicks med verkan fr.o.m. den 1 januari 1996 ett gemensamt avtal om allmänna anställningsvillkor för anställda inom massa- och pappersindustrin, det s.k. villkorsavtalet. Avtalet, som gäller tills vidare, innehåller bestämmelser bl.a. om arbetstid. Efter organisationsförändringar är det numera Pappers, Unionen, Sveriges Ingenjörer och Ledarna som på arbetstagsidans är parter i avtalet.

Villkorsavtalet innehåller bl.a. följande bestämmelser, jämte partsgemensamma kommentarer (kommentartexterna i det följande med kursiverad stil).

§ 4 Arbetstid**Mom. 1**

Reglerna om arbetstid i detta avtal ersätter arbetstidslagen i dess helhet. Enligt förbundens uppfattning motsvarar även avtalet innehållet i EG:s arbetstidsdirektiv.

.....

A. Ordinarie arbetstid

Mom. 1

Den ordinarie arbetstidens förläggning och driftsformer för olika avdelningar och grupper av anställda fastställs genom lokala överenskommelser och införs i lokala avtal.

I arbetstidshänseende räknas dygn från 06.00 – 06.00.

Avtalet innehåller inga spärrar vad gäller förläggningsfrågorna. Så länge de lokala parterna är överens kan arbetstiden förläggas fritt – dock med beaktande av att de enskilda anställda erhåller veckovila och raster m.m. enligt gällande regler.

Mom. 2

Kan överenskommelse om arbetstidens förläggning icke träffas har arbetsgivaren att förlägga den ordinarie arbetstiden med iakttagande av följande:

Intermittent treskiftsarbete

Arbetet pågår alla vardagar under tre skift om vardera åtta timmar.

D. Övriga arbetstidsfrågor

Mom. 1

De anställda har rätt till minst 36 timmars sammanhängande ledighet under varje period om sju dagar.

Mom. 3

De anställda har rätt till minst elva timmars ledighet per 24-timmarsperiod (dygnsvila). Undantag får göras tillfälligtvis, om det föranleds av något särskilt förhållande som inte har kunnat förutses av arbetsgivaren.

Verksamheten inom massa- och pappersindustrin utgör i sina huvuddrag en process som måste pågå även nattetid. Dock gäller för anställda som inte är direkt knutna till produktionsprocessen att dygnsvila ska inrymmas i tiden mellan kl. 24.00 och kl. 05.00 om inte förläggning till annan tid är nödvändig med hänsyn till arbetets art eller andra särskilda omständigheter.

Undantag från tillämpning av reglerna i detta moment får ske genom lokal överenskommelse.

Detta moment har erhållit ny lydelse efter införandet av regeln om 11 timmars dygnsvila direkt i arbetstidslagen. Innebörden är att det förtydligande av arbetstidsdirektivets innebörd som skett i arbetstidslagen också skall återspeglas i vårt avtal. De lokala parterna har givits möjligheter att avtala om undantag från tillämpningen av dessa regler.

Metsä Tissue AB bedriver verksamhet med tillverkning av pappersprodukter bl.a. vid Katrinefors bruk i Mariestad. Vid Katrinefors bruk arbetar omkring 344 arbetare och 139 tjänstemän. Verksamheten bedrivs dygnet runt. Bolaget är medlem i Skogsindustrierna och är därigenom bundet av de båda angivna kollektivavtalen.

Mellan parterna har uppstått tvist huruvida bolaget har gjort sig skyldigt till brott mot villkorsavtalets regler om dygnsvila. Parterna har förhandlat såväl lokalt som centralt i tvisten utan att kunna enas.

Pappers har väckt talan i Arbetsdomstolen mot arbetsgivarparterna och har därvid yrkat att Arbetsdomstolen ska förplikta dem att utge allmänt skadestånd jämte ränta till Pappers och ett antal arbetstagare. Arbetsgivarparterna har bestritt käromålen.

Arbetsdomstolen har med parternas samtycke beslutat att genom mellandom pröva dels frågan om villkorsavtalets § 4 D mom. 3 första stycket innebär att den angivna 24-timmarsperioden måste infalla mellan kl. 06.00 och 06.00, dels frågan om avtalsbestämmelsen innebär att dygnsvilan måste vara sammanhängande.

Arbetsdomstolen har hållit huvudförhandling för prövning av de nu aktuella frågorna.

Till utveckling av talan har parterna anfört i huvudsak följande.

Pappers

Arbetsdomstolen har att ta ställning till hur dygnsviloregeln i villkorsavtalet ska tolkas. Tillämpliga bestämmelser är dels § 4 A mom. 1 som innebär att dygnet i arbetstidshänseende räknas kl. 06.00 – 06.00, dels § 4 D mom. 3 som innebär att de anställda har rätt till minst elva timmars ledighet per tjugofyrtimmars period (dygnsvila). Pappers uppfattning är att dygnsviloregeln ska tolkas på sådant sätt att dygnsvilan *dels* måste inrymmas under tiden kl. 06.00 - 06.00 och *dels* vara sammanhängande.

Arbetsgivarparterna inställning är att arbetsgivaren ensidigt kan bestämma utgångspunkten för dygnets beräkning samt att dygnsvilan inte behöver vara sammanhängande. Detta skulle innebära att all tid då en arbetstagare inte arbetar kan läggas samman och att avtalets krav på dygnsvila därmed är uppfyllt. En sådan ordning är enligt Pappers mening inte godtagbar och inte förenlig med avtalet.

Avtalsstrukturen på Pappers område

Förutom villkorsavtalet gäller mellan Pappers och Skogsindustrierna riksavtalet, som i huvudsak innehåller avlöningsbestämmelser. Riksavtalet gäller för viss tid, till skillnad mot villkorsavtalet som gäller tills vidare.

I riksavtalet m.m. föreskrivs att parterna ska träffa lokala avtal som baseras på en i kollektivavtalet återgiven mall. Lokalavtalen ska bl.a. innehålla bestämmelser om arbetstid. Lokalavtalen ska godkännas av de centrala parterna och löper på samma tid som riksavtalet. Lokalavtalen prolangeras när ett riksavtal träffas (se AD 1998 nr 143).

Eftersom villkorsavtalet är dispositivt i vissa delar kan parterna träffa lokala överenskommelser som avviker från villkorsavtalets bestämmelser. Om någon lokal överenskommelse om arbetstid inte kan träffas, kommer de s.k. stupstocksreglerna i villkorsavtalets § 4 A. Mom. 2 att gälla på arbetsplatsen.

Avtalssystematiken innebär vidare att ändringar eller tillägg i det centrala avtalet medför att lokala avtal som strider mot den aktuella ändringen blir partiellt ogiltiga. För att få till stånd en ändring i ett lokalt avtal krävs att de lokala parterna är ense och att förändringarna godkänns av de centrala parterna. De lokala avtalen måste hela tiden stå i överensstämmelse med den centrala avtalsregleringen.

Det nuvarande villkorsavtalets tillkomst samt tidigare avtalsreglering

Villkorsavtalet trädde i kraft den 1 januari 1996 och ersatte de allmänna villkoren i tidigare riksavtal för massa- och pappersindustrin samt allmänna anställningsvillkor för tjänstemän. Villkorsavtalet följer i huvudsak den struktur som återfinns i de tidigare riksavtalen för massa- och pappersindustrin.

Av tidigare riksavtal för massa- och pappersindustrin framgår att brytpunkten för dygnet alltid varit kl. 06.00. Tidpunkten kl. 06.00 har haft betydelse vid skiftarbete, uppehåll i driften, övertidsarbete, lönetillägg, övriga ersättningar, semestrar samt sjukdom. I samtliga nu angivna avseenden har utgångspunkten för dygnets beräkning varit kl. 06.00. När veckovilobestämmelsen infördes i riksavtalet utgick regleringen från att veckovilan skulle vara sammanhängande. År 1988 slöt parterna ett arbetstidsavtal där det angavs att veckovilan skulle vara sammanhängande. Arbetstidsavtalet avsåg att ersätta arbetstidslagen i dess helhet.

Alltsedan villkorsavtalets tillkomst år 1996 har parterna varit överens om att villkorsavtalet uppfyller kraven i arbetstidslagen och arbetstidsdirektivet. I samtliga fall när dygnets förläggning har varit av intresse har utgångspunkten för dygnet varit kl. 06.00.

Det förhållandet att utgångspunkten för dygnets beräkning i alla tidigare sammanhang varit kl. 06.00 och att veckovilan ska vara sammanhängande medför enligt Pappers att även dygnsvilan ska vara sammanhängande och förläggas under tidsperioden kl. 06.00-06.00.

Arbetstidsregleringen i villkorsavtalet

I villkorsavtalets § 4 mom. 1 anges att avtalets arbetstidsregler ersätter arbetstidslagen i dess helhet samt att regleringen enligt förbundens uppfattning även motsvarar innehållet i EG:s arbetstidsdirektiv. I § 4 A mom. 1 anges vad som ska anses utgöra ordinarie arbetstid samt att dygnet i arbetstidshänseende ska räknas kl. 06.00 – 06.00. Bestämmelsen om att dygnet ska räknas kl. 06.00 - 06.00 innebär inte någon förändring i förhållande till vad som gällde tidigare. I samtliga fall då det finns ett behov av att bestämma arbetstidens förläggning, för det fall parterna inte kan komma överens om annat, ska dygnet räknas kl. 06.00 – 06.00. Således utgör brytpunkten för

dygnets beräkning kl. 06.00 vid intermittent tvåskift, dagarbete, övertidsarbete samt kompensationsledighet vid övertidsarbete. Detsamma gäller för brytpunkten vid veckovila.

I § 4 D mom. 3 återfinns bestämmelsen om dygnsvila, i vilken anges att de anställda har rätt till minst elva timmars ledighet per 24-timmarsperiod (dygnsvila). Bestämmelsen om dygnsvila trädde i kraft den 1 januari 2007. Av kommentaren till bestämmelsen framgår att detta moment har erhållit en ny lydelse efter införandet av regeln om 11 timmars dygnsvila i arbetstidslagen. Det anges i kommentaren att det förtydligande av arbetstidsdirektivets innebörd som skett i arbetstidslagen även ska återspeglas i avtalet. Parterna har getts möjlighet att avtala om undantag från tillämpningen av dessa regler genom lokala överenskommelser. Detta betonades även i det förhandlingsprotokoll som låg till grund för införandet av dygnsvilobestämmelsen.

Både arbetstidslagen och arbetstidsdirektivet innehåller som nämnts ett uttryckligt krav på att dygnsvilan ska vara sammanhängande. Mot bakgrund härav anser Pappers att även villkorsavtalets dygnsvilobestämmelse har innebörden att vilan ska vara sammanhängande.

I EG:s arbetstidsdirektiv anges att dygnsvilan ska omfatta kalenderdygn från kl. 00.00 – 24.00 eller någon annan period om tjugofyra timmar. Varken arbetstidslagen eller direktivet innehåller någon närmare reglering av utgångspunkten för 24-timmarsperioden. Av lagen följer att 24-timmarsperioden kan omfatta kalenderdygn eller någon annan period. Det förutsätts att utgångspunkten fastställs t.ex. i form av kollektivavtal. Det anges att perioden ska läggas ut efter ett fast system och tillämpas konsekvent.

Enligt Pappers uppfattning har utgångspunkten bestämts i villkorsavtalet så att dygnet i arbetstidshänseende fastställts till tidsperioden kl. 06.00 – 06.00. Utgångspunkten för dygnsvilan ska alltså precis på samma sätt som för övriga bestämmelser i villkorsavtalet vara vad som anges i § 4 A mom. 1. Det nuvarande villkorsavtalet återspeglar väl den tidigare avtalsreglering som funnits mellan Pappers och Skogsindustrierna. Att dygnet i arbetstidshänseende är förlagt till kl. 06.00 – 06.00 är en mycket central bestämmelse som åtskilliga bestämmelser i avtalet bygger på. En annan utgångspunkt för dygnets beräkning skulle medföra att villkorsavtalet i stora delar inte skulle vara möjligt att tillämpa.

Tillkomsten av villkorsavtalets bestämmelse om dygnsvila

Dygnsvilobestämmelsen bör ses i ljuset av den tradition som funnits inom branschen vid fastställande av skiftscheman. Sedan lång tid tillbaka har arbetstagarnas skiftscheman bestämts av arbetstagarna själva, företrädesvis genom omröstning. Det skiftschema som samlat flest röster har intagits i det lokala avtalet. Arbetsgivaren har i praktiken haft ett relativt litet inflytande över arbetstidens förläggning.

I slutet av år 2003 började parterna överväga att införa en regel om elva timmars sammanhängande dygnsvila. Den 24 oktober 2003 diskuterades i

det partsgemensamma organet PUA de skiftscheman som förekom i branschen. Skogsindustriernas förhandlingschef G.S. ställde sig kritisk till vissa förekommande skiftscheman. Arbetstagarnas inflytande över arbetstiden medförde i vissa fall att det upprättades skiftscheman som främst tog sikte på att ge arbetstagarna långa sammanhängande ledigheter, vilket ledde till långa arbetspass. En sådan ordning var betänkelig ur arbetsmiljösynpunkt. Pappers dåvarande förhandlingschef L.O. föreslog att det skulle införas en regel om elva timmars sammanhängande dygnsvila i avtalet. De lokala facken skulle då tvingas att omförhandla sådana skiftscheman som inte uppfyllde kravet på elva timmars sammanhängande dygnsvila. Vid denna tidpunkt hade det påbörjats ett lagstiftningsarbete för att implementera arbetstidsdirektivet i svensk lagstiftning. Detta beaktades även vid mötet i PUA.

Den 7 november 2003 träffades L.O. och G.S. för att diskutera ett flertal avtalsfrågor, däribland frågan om elva timmars dygnsvila. Parterna var intresserade av att lösa dessa frågor innan avtalsrörelsen startade. Vid efterföljande överläggningar enades man om att det skulle införas en ny regel om elva timmars dygnsvila i villkorsavtalet.

Vid ett möte i PUA den 15 september 2004 enades L.O. och G.S. om att förhandlingarna avseende dygnsvilan borde överföras till den partsgemensamma avtalsgrupp som förhandlade om villkorsavtalet, den s.k. KAMP-gruppen. Vid denna tidpunkt hade L.O. och G.S. kommit överens om vad man ville uppnå med regeln om dygnsvila. Efterföljande diskussioner ägde rum mellan L.O. och G.S. i samband med en kryssning till Mariehamn den 6 och den 7 oktober 2004.

Vid en gemensam konferenskryssning till Mariehamn den 15 och den 16 november 2004 fortsatte diskussionerna mellan Pappers och Skogsindustrierna. Problemet med vissa olämpliga skiftscheman togs på nytt upp till diskussion. Som ett exempel nämndes skiftschemat vid Hyltebruk. Parterna konstaterade att man var överens om den aktuella regleringen och att den sammanhängande vilan skulle läggas ut under perioden kl. 06.00 – 06.00.

Vid möten den 4 april 2005 och den 8 juni 2005 diskuterades dygnsviloregeln i KAMP-gruppen. Vid mötet den 8 juni 2005 åtog sig G.S. att utforma den slutliga avtalstexten.

Den 11 oktober 2005 översände G.S. ett slutligt förslag till avtalstext till L.O. Förslaget innehöll den text som sedan kom att införas i villkorsavtalet. Mot bakgrund av parternas diskussioner och av att regeln måste uppfylla kravet i arbetstidslagen och arbetstidsdirektivet utgick Pappers ifrån att dygnsvilan skulle vara sammanhängande. Utgångspunkten var att de lokala parterna skulle tillämpa de skiftscheman som redan förekom i branschen. Genom att utnyttja villkorsavtalets dispositivitet kunde parterna komma överens om en annan brytpunkt än kl. 06.00 i fall då detta ansågs lämpligt. På så sätt kunde driften fortsätta som tidigare. Dygnsviloregeln sågs av de centrala parterna som en oproblematiserad och odramatisk förändring. L.O. besvarade G.S:s brev

och angav att infasningen av den s.k. 11-timmarsregeln var helt överensstämmande med parternas diskussioner.

I oktober 2005 rapporterade L.O. till förbundsstyrelsen om de diskussioner som förevarit inom KAMP-gruppen. L.O. nämnde vid detta tillfälle att det skulle införas en regel om rätt till 11 timmars sammanhängande dygnsvila under perioden 06.00 – 06.00. Även inför förbundsmötet i november 2005 rapporterade L.O. om den nya regeln om 11 timmars sammanhängande dygnsvila under perioden 06.00 – 06.00.

Den 23 november 2005 framhöll L.O. i ett e-postmeddelande till G.S. att villkorsavtalet borde tryckas inom kort. G.S. svarade den 24 november 2005 och höll med om att villkorsavtalet borde tryckas upp och tillade att regeln om 11 timmars dygnsvila skulle införas. Av denna skriftväxling framgår att L.O. och G.S. vid diskussionerna varit överens om regelns innebörd.

Den 17 mars 2006 ägde det rum ett möte i Nacka Strand där både Pappers och Skogsindustrierna var närvarande. Av förbundsombudsmannen M.J:s minnesanteckningar från detta möte framgår att parterna var överens om en formulering om 11 timmars dygnsvila enligt vad som nämnts av L.O. vid förbundsstyrelsemötet och förbundsmötet. Vid mötet den 17 mars gjordes det ingen invändning från G.S:s sida mot förklaringen att dygnsvilan skulle vara sammanhängande.

I ett brev daterat den 31 mars 2006 bifogade G.S. ett förslag till avtalstext. Den 5 april 2006 erhöll företrädare för CF, Ledarna och SIF ett e-postmeddelande från M.J. av vilket framgår att denne uppfattat att parterna varit överens om tolkningen av dygnsviloregeln vid mötet den 17 mars 2006.

Ett slutgiltigt förhandlingsprotokoll upprättades först den 26 juni 2006. Avsikten var att regeln om dygnsvila skulle träda i kraft den 1 september 2006. Det betonades att dispositiviteten i arbetstidslagstiftningen i första hand skulle utövas på det lokala planet. Efter det att förhandlingsprotokollet hade skrivits under uttryckte tjänstemannaförbunden och Skogsindustrierna önskemål om att senarelägga ikraftträdandet av bestämmelsen. Anledningen till detta var att man ville underrätta berörda parter om bestämmelsens innebörd. Parterna kom mot denna bakgrund överens om att senarelägga ikraftträdandet till den 1 januari 2007.

Den 16 oktober 2006 skickade förbundet ut ett cirkulär om den nya bestämmelsen om 11 timmars dygnsvila. Av cirkuläret framgår att förbundet uppfattat att regleringen i villkorsavtalet innebär att en arbetstagare under perioden kl. 06.00 – 06.00 är berättigad till 11 timmars sammanhängande dygnsvila.

Den 1 november 2006 skickade Skogsindustrierna ut ett cirkulär avseende införandet av den nya regeln om 11 timmars dygnsvila. Vid denna tidpunkt måste Skogsindustrierna haft kännedom om förbundets tolkning av dygnsvilobestämmelsen, men någon invändning mot denna gjordes inte. Det var först genom cirkulär av den 6 mars 2007 och den 8 maj 2007 som Skogs-

industrierna gav till känna sin nuvarande tolkning av dygnsvilobestämmelsen.

Med anledning av den nya dygnsvilobestämmelsen träffades det ett flertal lokala uppgörelser. Dessa uppgörelser utvisar att de lokala parterna varit överens om att dygnsvilobestämmelsen skulle tolkas på det sätt som Pappers förespråkar samt att de lokala parterna ansåg att de måste anpassa gällande lokalavtal i förhållande till villkorsavtalet. Skogsindustrierna har genom att godkänna lokalavtalen godtagit förbundets tolkning av dygnsvilobestämmelsen. Möjligheten att träffa lokala uppgörelser i enlighet med villkorsavtalet stoppades först senare, i samband med att Skogsindustrierna gav sina medlemsföretag information om att den nya regleringen skulle tolkas på det sätt som Skogsindustrierna gör gällande i målet.

Efter årsskiftet 2006/2007 förklarade Skogsindustrierna att tolkningen av den i målet aktuella regeln borde diskuteras i den s.k. KAMP-gruppen. Vid den diskussion som följde menade Skogsindustrierna först att vilan inte behövde vara sammanhängande. Som Pappers uppfattade saken kvarstod Skogsindustrierna vid den tidigare uppgörelsen så till vida att dygnet skulle räknas kl. 06.00 – 06.00. Vid ett senare möte framkom dock att Skogsindustrierna hade uppfattningen att vilan skulle vara sammanhängande, men att dygnet skulle börja räknas från arbetspassets början. Pappers motsatte sig detta och framförde att man inte önskade diskutera frågan vidare. Enligt förbundet hade parterna tidigare varit överens om tolkningen av den aktuella regeln.

Att parterna inledningsvis varit överens om att ledigheten skulle vara sammanhängande bestyrks av de yttranden som tjänstemannaorganisationerna givit in i målet. I yttrandena anges att det är förbundens bestämda uppfattning att avtalet ska tolkas så att dygnsvilan om elva timmar ska vara sammanhängande. Tjänstemannaförbunden har valt att inte uttala sig om dygnets förläggning. Detta framstår som naturligt med tanke på att tjänstemännen inte i samma utsträckning som Pappers medlemmar arbetar skift.

Sammanfattning av skälen för Pappers ståndpunkter

Vid införandet av dygnsvilobestämmelsen i villkorsavtalet förelåg en gemensam partsavsikt som innebar att Pappers och Skogsindustrierna var överens om att dygnsvilan skulle vara sammanhängande och att den måste infalla under perioden kl. 06.00 – 06.00. Även ordalydelsen av de aktuella bestämmelserna talar för denna tolkning. Om ordalydelsen skulle anses som oklar, ska denna oklarhet gå ut över Skogsindustrierna så att företräde ges åt Pappers tolkning. Skogsindustrierna har haft kännedom om Pappers tolkning och har godkänt lokala överenskommelser som utgått från denna tolkning. Det framgår vidare av tidigare träffade kollektivavtal samt av villkorsavtalets systematik att dygnsvilobestämmelsen ska tolkas i enlighet med Pappers inställning. Arbetsgivarparternas tolkning utgör en avvikelse i förhållande till vad som tidigare har gällt.

I tidigare träffade kollektivavtal har dygnet alltid angivits till kl. 06.00 – 06.00 i de sammanhang där dygnets tidpunkt varit av betydelse. Parterna har

vidare varit av uppfattningen beträffande veckovila att denna ska vara sammanhängande. Pappers har därmed utgått ifrån att den omtvistade bestämmelsen ska tolkas så att även dygnsvilan måste inrymmas under tidsperioden kl. 06.00 – 06.00 samt att vilan, i likhet med vad som gäller vid veckovila, ska vara sammanhängande.

Villkorsavtalets dygnsviloregel har sin bakgrund i arbetstidslagen och arbetstidsdirektivet. Av denna reglering följer att dygnsvilan ska vara sammanhängande och läggas ut efter ett fast system och tillämpas konsekvent. Arbetsgivarparternas inställning betyder att parterna skulle ha kommit överens om ett uttryckligt undantag från arbetstidsdirektivet och arbetstidslagen. Varken ordalydelsen eller den efterföljande kommentaren till dygnsvilobestämmelsen utvisar att bestämmelsen ska tolkas på detta sätt. Vidare innebär arbetstidslagstiftningen att parterna är förhindrade att avtala bort det minimiskydd som framgår av arbetstidsdirektivet. Även dessa förhållanden innebär att villkorsavtalet ska tolkas i enlighet med Pappers inställning.

Arbetsgivarparterna

Arbetsgivarparternas uppfattning är att den i dygnsvilobestämmelsen angivna 24-timmarsperioden kan inledas vid vilken tidpunkt som helst under dygnet. Det finns ingen koppling mellan dygnsvilobestämmelsen i § 4 D mom. 3 och regeln om dygn i § 4 A mom. 1. Arbetsgivaren har rätt att räkna 24-timmarsperioden med utgångspunkt i arbetspassets början. Dygnsvilobestämmelsen innebär vidare att det inte finns något krav på att dygnsvilan ska vara sammanhängande. Arbetsgivarparternas tolkning stöds av såväl partsavsikten som bestämmelsens ordalydelse.

Allmänt om avtalsstrukturen inom avtalsområdet m.m.

Inom massa- och pappersindustrin gäller sedan den 1 januari 1996 det s.k. villkorsavtalet. Villkorsavtalet omfattar både arbetare och tjänstemän. Kommentaren till villkorsavtalet har utarbetats gemensamt av samtliga avtalsparter. Villkorsavtalet har alltsedan tillkomsten innehållit regler som helt ersätter arbetstidslagens bestämmelser.

Mellan Skogsindustrierna och Pappers gäller även riksavtalet med bl.a. avlöningsbestämmelser. Enligt riksavtalet ska det för varje fabrik inom massa- och pappersindustrin upprättas ett lokalt avtal med bestämmelser om de arbetstider och löner som tillämpas vid den aktuella fabriken.

Lokalavtalet hänvisar till riksavtalet och innehåller en bestämmelse om att tillägg till lokalavtalet inte får göras utan att förbunden, dvs. Skogsindustrierna och Pappers, givit sitt samtycke därtill. Vidare är giltighetstiden för lokalavtalet reglerad i riksavtalet. Riksavtalets och lokalavtalets giltighetstider överensstämmer helt med varandra och prolongeras för samma tid. De senaste avtalsrörelserna har medfört treåriga avtalsperioder. Lokalavtalet uppdateras varje år med aktuella bestämmelser som ska godkännas centralt. En följd härav är att de centrala parterna har kännedom om de arbetstider (t.ex. skiftscheman) som tillämpas vid varje enskild fabrik.

Ett lokalavtal kan inte sägas upp under avtalsperioden. Ensidiga förändringar av ett lokalavtal, t.ex. beträffande lön eller arbetstider kan inte heller ske. För att få till stånd en förändring måste de lokala parterna vara överens och de centrala parterna måste godkänna förändringen i de fall förändringen ligger utanför lokalavtalets ram. Avtalskonstruktionen har behandlats av Arbetsdomstolen i domen 1998 nr 143.

Lokalavtalet vid Katrinefors bruk

Det är ostridigt i målet att de skiftscheman som gäller vid det aktuella bolaget är invändningsfria ur ett hälso- och säkerhetsperspektiv samt att schemana har godkänts av de lokala parterna och Pappers.

Arbetsgivarparterna anser att dygnsviloperioden ska kunna räknas från arbetspassets början. Vid en sådan beräkning får alla arbetstagare vid treskift med fem skiftlag en sammanhängande dygnsvila om minst 12 timmar eller 16 timmar inom varje 24-timmarsperiod. Om dygnsvilan i stället ska förläggas på det sätt som Pappers gör gällande, dvs. mellan kl. 06.00 och 06.00, får arbetstagarna en sammanhängande dygnsvila om 8, 12 respektive 16 timmar, i vissa fall ännu längre. Under båda 24-timmarsperioderna får arbetstagarna emellertid en sammanlagd dygnsvila om minst 12 timmar och oftast 16 timmar. Detta gäller även för det fall 24-timmarsperioden beräknas från t.ex. kl. 18.00. I huvudsak uppstår samma vilotider vid andra skiftformer som tillämpas vid bolaget.

Regler i EG-direktivet och arbetstidslagen

I prop. 1995/96:16 om EG:s arbetstidsdirektiv föreslogs vissa förändringar i arbetstidslagen vilka trädde i kraft under år 1996. I huvudsak innebar förändringarna att möjligheten att avvika från arbetstidslagens regler genom kollektivavtal begränsades med hänsyn till arbetstidsdirektivet. Lagen tillfördes en s.k. EG-spärr. Lagen tillfördes dock inte några uttryckliga regler om t.ex. dygnsvila, veckovila, raster, veckoarbetstid eller nattarbete. Skälet härtill var att lagstiftningen i dess dåvarande form ansågs innebära att arbetstagarna redan var tillförsäkrade ett skydd som motsvarade arbetstidsdirektivets skyddsnivå.

Efter kritik från EG-kommissionen ändrades arbetstidslagen, och det infördes bl.a. en bestämmelse om dygnsvila. Lagen förtydligades så att det numera framgår vilka bestämmelser i lagen som man kan göra avvikelser från. Eftersom arbetstidsdirektivet redan tidigare skulle beaktas fullt ut av parterna medförde lagändringen inte någon skillnad i sak. Ändringarna i arbetstidslagen trädde i kraft den 1 juli 2005, men arbetsgivare som var bundna av kollektivavtal om arbetstidsfrågor skulle tillämpa reglerna först fr.o.m. den 1 januari 2007.

Enligt arbetstidsdirektivet avses med dygn varje period om 24 timmar. I direktivet anges att avsikten är att tillförsäkra arbetstagaren en sammanhängande vila på minst 11 timmar i följd och att viloperioden ska räknas

från arbetstidens slut, oavsett om dygnsvilan övergår i nästa kalenderdygn. Arbetstidsdirektivet innehåller stora möjligheter för arbetsmarknadens parter att göra undantag och avvikelser från bl.a. dygnsviloregeln. Avvikelse eller undantag kan göras bl.a. från kravet på sammanhängande dygnsvila så länge kravet på skydd för de anställda iakttas. De centrala parterna har getts möjlighet att ersätta arbetstidslagens bestämmelser genom kollektivavtal. Denna möjlighet hade parterna vid tidpunkten för EG-spärrrens införande år 1996 redan utnyttjat. För de områden på arbetsmarknaden där man gjort undantag från lagens tillämpning i dess helhet innebär således den nya lydelsen ingenting nytt. Av förarbetena till arbetstidslagen framgår att 24-timmarsperioden inte är detsamma som kalenderdygn.

Samtliga parter på arbetsmarknaden, med undantag för Pappers, har haft synsättet att 24-timmarsperioden påbörjas vid arbetspassets början oavsett om det är fråga om dagarbete, nattarbete eller skiftarbete. De har ansett att detta är förenligt med arbetstidsdirektivet.

Avtalsbestämmelsen om dygn (§ 4 A mom. 1)

I samband med villkorsavtalets tillkomst år 1996 infördes regeln om att dygnet i arbetstidshänseende ska räknas kl. 06.00 – 06.00. Tidigare hade företagen oftast räknat dygn med början kl. 06.00 eller kl. 22.00. Regeln tillkom mot bakgrund av att skiftgående personal oftast inte har sina skift förlagda inom den normala dygnsgränsen. Genom den aktuella bestämmelsen hamnar all ordinarie arbetstid på ett och samma kalenderdygn. Regeln underlättar beräkningen och hanteringen av semesterar och semesterersättning, sjukledighet, storhelgsstopp, etc. Regeln har således ett administrativt syfte och har ingen koppling till dygnsviloregeln. Det är riktigt som Pappers har anfört att bestämmelsen är av betydelse i åtskilliga sammanhang vid tillämpningen av villkorsavtalet. Men någon koppling till dygnsvilobestämmelsen i samma avtal finns det inte. Det ska även framhållas att det inte anges i den gemensamma kommentaren till villkorsavtalet att det finns ett samband mellan dessa båda bestämmelser.

Portalparagrafen i § 4 mom. 1

I samband med tillkomsten av arbetstidsdirektivet år 1996 gick parterna igenom villkorsavtalet för att se om avtalet måste anpassas till direktivet. Den 24 oktober 1996 träffade parterna en överenskommelse som resulterade i den s.k. portalparagrafen (§ 4 i avtalet från år 1996, vilken motsvarar nuvarande § 4 mom. 1). Till bestämmelsen fanns fram till den 1 januari 2007 en kommentar av följande innehåll.

Som framgår av inledningen ersätter avtalets arbetstidsregler arbetstidslagen i dess helhet. Detta innebär att avtalets regler innehåller en uttömmande reglering såvitt avser såväl ramarna som formerna för den ordinarie arbetstidens omfattning och förläggning som förutsättningar och beräkningsgrunder avseende övertidsarbete.

Detta gäller även tillämpningen av reglerna om högst 48 timmars arbetsvecka. Med utgångspunkt från att avtalets regler om förläggning av ordinarie

arbetstid är maximerad utifrån en genomsnittsberäkning på årsbasis och att maximeringsreglerna för övertid är beräknade utifrån ett genomsnitt på månads- respektive årsbasis, samt att allt sker med tillämpning av regler syftande till iakttagande av de allmänna principerna om skyddet av de anställdas hälsa och säkerhet, är förbundens mening att även beräkningsperioden för 48-timmarsregeln skall vara 12 månader.

Vad gäller 48-timmarsregeln ansåg parterna således att det fanns skäl att anpassa avtalet till arbetstidsdirektivet, medan de beträffande exempelvis dygnsvila ansåg att villkorsavtalet motsvarade innehållet i direktivet såvitt gäller hälsa och säkerhet. Dygnsvilobestämmelsen och andra bestämmelser till skydd för hälsa och säkerhet i direktivet beaktades alltså fullt ut av parterna. I medlemsinformationen angavs inte närmare vilka lag- och avtalsregler som parterna haft i åtanke. Det angavs dock att parterna var helt överens om att verksamheten kunde fortgå som tidigare utan att detta stod i strid med gällande arbetstidsbestämmelser. Detta hade betydelse för lokala skiftscheman. Det var tillräckligt att företagen följde centralt och lokalt avtalade regler och gällande praxis. Härigenom uppnåddes enligt parterna det skydd för hälsa och säkerhet som arbetstidsdirektivet uppställer. Villkorsavtalet kom därför inte att innehålla något krav på att dygnsvilan skulle vara sammanhängande eller att dygnet skulle räknas kl. 06.00 – 06.00.

Avtalsbestämmelsen om dygnsvila (§ 4 D mom. 3)

I samband med de ändringar som skedde i arbetstidslagen infördes i villkorsavtalet även regeln om 11 timmars dygnsvila, nuvarande § 4 D mom. 3. Detta skedde genom ett förhandlingsprotokoll daterat den 26 juni 2006. Någon ändring i portalparagrafen gjordes inte då. I förhandlingsprotokollet, som inte återfinns i avtalstrycket men som ändå är gällande mellan parterna, noterades följande.

Till följd av att reglerna om 11-timmars dygnsvila efter ”ominplementeringen” av EUs arbetstidsdirektiv införts i den svenska arbetstidslagen har parterna enats om den utformning av § 4 D mom 3 som framgår enligt nedan.

Genom ändringen betonas att dispositiviteten i lagstiftningen i första hand utövas på det lokala planet.

Avsikten var att ändringarna i villkorsavtalet skulle börja gälla den 1 september 2006. Eftersom det nya villkorsavtalet skulle börja gälla den 1 januari 2007 kom parterna överens om att även ändringarna skulle börja gälla vid denna tidpunkt.

Tolkningen av dygnsvilobestämmelsen

Parternas avsikt med dygnsvilobestämmelsen framgår av de diskussioner som förts mellan parterna alltsedan portalparagrafens tillkomst år 1996. Inte vid något tillfälle har förbundet i dessa diskussioner framfört att det skulle finnas en koppling mellan dygnsvilobestämmelsen och arbetstidsregeln om kl. 06.00 – 06.00 i villkorsavtalet. Förbundet har inte heller påstått att en arbetsgivare, i ett fall då lokal överenskommelse inte kan träffas, måste förändra befintliga skiftscheman för att undvika en partiell ogiltighet som leder till kollektivavtalsbrott. Det har inte heller vid något tillfälle framförts ett krav på att dygnsvilan måste vara sammanhängande.

Parternas synsätt har inte förändrats efter villkorsavtalets tillkomst år 1996. Vid tillkomsten av dygnsvilobestämmelsen var parterna överens om att dygnsvilobestämmelsen stod i överensstämmelse med arbetstidsdirektivet. Detta synsätt kom till uttryck i portalparagrafen. De centrala parterna har utnyttjat möjligheten att ersätta arbetstidsdirektivet och arbetstidslagens bestämmelser genom kollektivavtal och avvikelser har skett från kravet på sammanhängande dygnsvila.

Under diskussionerna inför införandet av dygnsviloregeln var Pappers av den uppfattningen att dygnsviloregeln inte innebar något nytt och att parterna därför kunde införa den aktuella bestämmelsen. En sådan inställning förutsatte att dygnsviloregeln var helt oproblematiske i förhållande till befintliga lokalavtal med där ingående skiftscheman. Pappers avtalssekreterare L.O. uttalade vid flera tillfällen före tecknandet av villkorsavtalet att en regel om dygnsvila egentligen inte heller behövde föras in i villkorsavtalet. Det var vidare helt klart mellan parterna att 24-timmarsperioden kunde påbörjas vid vilket klockslag som helst under dygnet, i första hand vid arbetspassets början.

Parterna har i det partsgemensamma organet PUA under åren diskuterat olika skiftschemans utformning ur ett hälso- och säkerhetsperspektiv. Däremot har parterna inte diskuterat de konsekvenser som en koppling mellan de aktuella bestämmelserna skulle få för medlemsföretagens verksamhet eller för arbetstagarnas hälsa och säkerhet.

Arbetsgivarparterna anser inte att det har förelegat några oklarheter när det gäller tolkningen av dygnsviloregeln. Pappers har bevisbördan för sin tolkning eftersom förbundets tolkning står i strid med avtalstexten. Det har ålegat Pappers att informera motparterna om sin uppfattning.

Sammanhängande dygnsvila?

I samband med att de centrala parterna träffade överenskommelse om att införa dygnsviloregeln i villkorsavtalet var frågan om ”sammanhängande” uttryckligen uppe till diskussion. Detta skedde vid ett sammanträde den 17 mars 2006. Vid sammanträdet deltog M.J. från Pappers, L.M.F. från Sif, M.W. från Sveriges Ingenjörer, L.N. från Ledarna samt G.S., P.H., G.N. och H.B. från Skogsindustrierna. Vid mötet förklarade G.S. att villkorsavtalet,

till skillnad mot lagtexten, inte innehöll något krav på att dygnsvilan behövde vara sammanhängande. Detta accepterades av samtliga parter vid mötet och i vart fall i samband med undertecknandet av mötesprotokollet, som innehöll en avtalstext med samma lydelse som diskuterades vid mötet.

Arbetsgivarparternas uppfattning är att parterna med öppna ögon tog bort kravet på att dygnsvilan ska vara sammanhängande. Avtalstexten har samma lydelse som arbetstidslagens bestämmelse om dygnsvila utom så till vida att ordet sammanhängande inte har tagits med. Parterna var överens om att den praxis som redan fanns på avtalsområdet i form av gällande skiftscheman inte skulle påverkas genom införandet av dygnsviloregeln. Införandet av dygnsvilobestämmelsen innebar enbart ett förtydligande av villkorsavtalet.

Skiftschemat vid Hyltebruk diskuterades vid ett flertal tillfällen och långt innan dygnsviloregeln fördes på tal. Vid senare diskussioner framförde Pappers att förbundet kunde komma att verka för en ändring av skiftschemat vid Hyltebruk, men att en sådan ändring alltid kräver att de lokala parterna kommer överens. Att skiftschemat vid Hyltebruk, liksom alla andra skiftscheman på avtalsområdet, skulle behöva omförhandlas var det aldrig tal om. Detta behövdes inte eftersom den praxis som fanns inom branschen var förenlig med arbetstidsdirektivet.

Företrädare för Skogsindustrierna kan inte påminna sig att de vid den aktuella tidpunkten tog del av Pappers cirkulär av den 16 oktober 2006, där Pappers hävdade sin nuvarande tolkning av dygnsvilobestämmelsen. Det var först senare som frågorna kring den s.k. omimplementeringen av arbetstidsdirektivet blev aktuella på arbetsmarknaden. Detta kan i viss mån förklara Pappers senare agerande.

Villkorsavtalets ordalydelse

Begreppet 24-timmarsperiod i villkorsavtalet överensstämmer med vad som anges i arbetstidsdirektivet och förarbetena till arbetstidslagen. Härav framgår att 24-timmarsperioden kan påbörjas när som helst på dygnet och inte är detsamma som kalenderdygn eller dygn.

Det framgår inte av ordalydelsen i dygnsvilobestämmelsen att det skulle krävas en lokal överenskommelse för att fastställa när 24-timmarsperioden ska börja löpa. Detta innebär att utgångspunkten för 24-timmarsperioden fastställs genom ett arbetsgivarbeslut. Ordet "(dygnsvila)" i bestämmelsen utgör enbart en etikett för att särskilja regeln från andra regler i villkorsavtalet, t. ex. veckoviloregeln.

Om det hade förelegat en koppling mellan 06.00 – 06.00- regeln och dygnsviloregeln hade det varit naturligt att denna koppling hade kommit till uttryck i avtalstexten eller på annat sätt.

Till skillnad från vad som gäller vid veckovila anges det inte i dygnsvilobestämmelsen att vilan ska vara sammanhängande. Härav följer att parterna

har haft som praxis att uttryckligen ange de fall där ledigheten ska vara sammanhängande.

Syftet med dygnsvilobestämmelsen

Syftet med dygnsvilobestämmelsen och portalparagrafen har varit att iaktta kravet på skydd för arbetstagarnas hälsa och säkerhet samtidigt som arbetsgivarens legitima krav på flexibilitet beaktas. Detta syfte uppfylls bl.a. genom att arbetsgivaren fastställer utgångspunkten för 24-timmarsperioden till arbetspassets början.

Det är naturligt att den aktuella vilan/ledigheten påbörjas vid arbetspassets slut och avslutas när man påbörjar ett nytt arbetspass. På så sätt kommer samtliga timmar som arbetstagaren är ledig att räknas. Som tidigare nämnts kommer även ledigheten som huvudregel att bli sammanhängande.

Pappers inställning är att 24-timmarsperioden ska påbörjas kl. 06.00 om inte parterna kommer överens om annat. En fast brytpunkt innebär inte samma skydd för arbetstagaren ur ett hälso- och säkerhetsperspektiv eftersom det inte är säkert att denne ens i normalfallet får sin ledighet inom 24 timmar räknat från arbetspassets början. Det kan även noteras att en fast brytpunkt inte tillåter åttatimmarsskift, vilket är det vanliga på avtalsområdet och ett krav vid intermittent treskift. Det är uppenbart att en sådan brytpunkt för hela kollektivet inte är förenligt med arbetsgivarens legitima krav på flexibilitet.

Syftet med regeln om dygn

Att ett dygn ska räknas mellan kl. 06.00 och 06.00 i arbetstidshänseende har som tidigare nämnts enbart ett administrativt syfte. Att tillämpa regeln även i fråga om dygnsvila skulle leda till administrativa svårigheter. Således strider Pappers tolkning även mot syftet med denna regel.

De aktuella reglerna har olika tillkomsthistorier. Regeln om dygn har mycket gamla anor, medan dygnsvilobestämmelsen tillkommit som en följd av arbetstidsdirektivet. Detta talar för att bestämmelserna inte har någon koppling till varandra.

De centrala parterna har under lång tid årligen godkänt lokalavtalen och tillämpade skiftscheman. Pappers avdelning vid Katrinefors bruk har framhållit att den är nöjd med skiftschemat. Att ändra ett skiftschema utgör en stor förändring av en verksamhet som är känslig för störningar och avbrott. Många skiftscheman på avtalsområdet har tillämpats under mycket lång tid. Pappers tolkning av dygnsvilobestämmelsen strider mot den tradition och den praxis som sedan länge gällt på avtalsområdet. Det är därför uteslutet att en koppling till regeln om att dygnet räknas kl. 06.00 – 06.00 skulle ha varit åsyftad mellan avtalsparterna.

Yttranden från övriga parter i villkorsavtalet

Arbetsdomstolen har berett. Sveriges Ingenjörer, Ledarna och Unionen tillfälle att yttra sig över de tolkningsfrågor som uppkommer i målet. Organisationerna har förklarat att de yttrar sig endast i frågan om den i målet omtvistade bestämmelsen innebär att dygnsvilan ska vara sammanhängande. Organisationerna har därvid anfört att det är deras bestämda uppfattning att avtalet ska tolkas så att dygnsvilan om elva timmar ska vara sammanhängande.

Domskäl

Tvisten gäller innebörden av villkorsavtalets bestämmelse om dygnsvila. Enligt bestämmelsen ska de anställda ha rätt till minst elva timmars ledighet per 24-timmarsperiod (dygnsvila). Arbetsdomstolen har nu att ta ställning till två frågor:

1. Innebär avtalet att den angivna 24-timmarsperioden måste ligga mellan kl. 06.00 och 06.00?
2. Innebär bestämmelsen om dygnsvila att dygnsvilan om elva timmar måste vara sammanhängande under 24-timmarsperioden?

Frågorna har varit föremål för huvudförhandling i Arbetsdomstolen. Vid denna har på begäran av Pappers hållits vittnesförhör med f.d. avtalssekreteraren L.O., ombudsmannen M.J., ombudsmannen M.J.A., ombudsmannen B.J. och förbundsstyrelseledamoten L-G.J. På begäran av arbetsgivarparterna har hållits vittnesförhör med f.d. förhandlingschefen i Skogindustrierna G.S., förhandlaren G.N. och nuvarande förhandlingschefen i Skogindustrierna P.H. Parterna har också åberopat omfattande skriftlig bevisning.

Allmänt om villkorsavtalets utformning och struktur

I bestämmelsen om dygnsvila i villkorsavtalets § 4 D mom. 3 anges att de anställda har rätt till minst elva timmars ledighet ”per 24-timmarsperiod (dygnsvila)”. Detta ska jämföras med vad som anges i bestämmelsen om arbetstid i § 4 A mom. 1, nämligen att ”dygnet” i arbetstidshänseende räknas från 06.00 – 06.00.

Pappers har gjort gällande att avtalet ska läsas så att det finns en koppling mellan de angivna bestämmelserna på det sättet att dygnsviloregeln 24-timmarsperiod i enlighet med dygnsregeln ska ligga mellan kl. 06.00 och 06.00. Arbetsgivarparterna har bestritt att det finns ett sådant samband mellan de båda reglerna.

Det står klart att de båda avtalsbestämmelserna innehåller skilda beteckningar för den period om 24 timmar som avses. Denna omständighet talar för att det är olika begrepp som avses. Det hade med Pappers ståndpunkt legat nära till hands att i bestämmelsen om dygnsvila ange att denna ska gälla per ”dygn”, eftersom avtalsparterna tidigare i avtalet har gjort en särskild definition av vad som ska avses därmed. Att dygnsvilobestämmelsen innehåller en annan formulering ger närmast intrycket att denna har valts avsiktligt just för att undvika den slutsats som Pappers gör gällande i målet. Detta gäller inte minst som dygnsvilan enligt 13 § arbetstidslagen ska infalla under ”varje period om tjugofyra timmar (dygnsvila)”. Avtalstexten ligger alltså ganska

nära lagtexten, även om den saknar det förtydligande genom ordet ”varje” som återfinns där. Det ska tilläggas att avtalstextens parentes med ordet ”dygnsvila”, som även den förefaller vara inspirerad av lagtexten, inte i sig kan anses utgöra någon tydlig koppling till avtalsbestämmelsen om ”dygn”.

Om man enbart ser till avtalstexten står det vidare alldeles klart att det inte ställs något krav på att dygnsvilan om 11 timmar ska vara sammanhängande under en och samma period om 24 timmar. Avtalstexten ansluter som redan konstaterats i övrigt nära till lagtexten med den viktiga skillnaden att ordet sammanhängande saknas. Det kan anmärkas att det i villkorsavtalets motsvarande regel om veckovila uttryckligen anges att vilan ska vara sammanhängande. Denna omständighet ger ofrånkomligen intrycket att avsaknaden av detta ord i dygnsvilobestämmelsen har avsetts vara av saklig betydelse.

I kommentaren till avtalsbestämmelsen om dygnsvila klargörs att momentet har erhållit ny lydelse efter införandet av regeln om 11 timmars dygnsvila direkt i arbetstidslagen. Innebörden är enligt kommentartexten att det förtydligande av arbetstidsdirektivets innebörd som skett i arbetstidslagen också ska återspeglas i avtalet. Frågan är hur pass långtgående slutsatser man kan dra av denna kommentartext. Vad som är tydligt är att avtalstexten har sin bakgrund i ändringarna av arbetstidslagen, men det är mera oklart vad som här menas med förtydligande. Redan det faktum att avtalet kompletterades med en ny bestämmelse om dygnsvila innebar givetvis ett förtydligande på samma sätt som införandet av en dygnsviloregel i arbetstidslagen innebar ett förtydligande av genomförandet av arbetstidsdirektivet. Avtalstexten avviker dock från lagtexten i flera hänseenden, inte minst genom avsaknaden av ordet sammanhängande. Denna omständighet talar i och för sig med styrka för att avtalet, trots kommentartexten, inte i alla avseenden har avsetts spegla lagtexten. Dessutom kan framhållas att arbetstidslagen liksom direktivet innehåller ganska omfattande bestämmelser om tillåtna avvikelser från lagen respektive direktivet, och även dessa bestämmelser omfattas formellt sett av avtalstextens kommentar. Slutsatsen av det anförda blir enligt domstolens mening att kommentartexten inte kan tilläggas någon nämnvärd betydelse för tolkningen av avtalet i nu angivna hänseenden.

En sammanfattande slutsats av denna granskning blir enligt Arbetsdomstolens mening att ordalydelsen visserligen inte kan anses utesluta att avtalet har den innebörd som Pappers har gjort gällande i målet, men att avtalstexten ger klart mer stöd för arbetsgivarparternas ståndpunkt i båda de frågor som tvisten gäller.

Till det anförda kommer en omständighet som har att göra med konstruktionen av avtalets arbetstidsregler och avtalets systematik. Den ordinarie arbetstidens förläggning och driftsformer för olika avdelningar och grupper av anställda ska enligt villkorsavtalet fastställas genom lokala överenskommelser och införas i lokala avtal. Särskilda regler gäller för den händelse att överenskommelse om arbetstidens förläggning inte kan träffas. Arbetsgivaren har då enligt § 4 A mom. 2 rätt att förlägga den ordinarie arbetstiden med iakttagande av vissa bestämmelser som kan sägas ha karaktären av stupstocksregler. Av intresse är härvid att arbetsgivaren enligt dessa bestämmel-

ser enligt ett alternativ kan bestämma att arbetet ska utföras i intermittert tre-skiftsarbete, innebärande att arbetet pågår alla vardagar under tre skift om vardera åtta timmar. Med ett sådant sätt att bedriva arbetet kommer emellertid vissa arbetstagare inte att kunna få en sammanhängande dygnsvila i enlighet med de ståndpunkter Pappers har intagit i målet. Eftermiddagsskiftet, som skulle arbeta mellan kl. 14 och 22, skulle nämligen inte kunna få en dygnsvila vilken både är sammanhängande och förlagd till ett dygn som räknas mellan kl. 06.00 och 06.00. Motsvarande skulle inträffa vid intermittert tvåskiftsarbete. Det anförda betyder att det med Pappers ståndpunkter i målet inte skulle vara möjligt att utnyttja två av de alternativ som enligt avtalet anvisas arbetsgivaren i fall då överenskommelse om arbetstidens förläggning inte kan träffas. Med Pappers ståndpunkter skulle avtalets regler alltså inte harmoniera med varandra. Mot denna bakgrund anser domstolen att det finns starka skäl som talar mot att avtalet, som Pappers gör gällande, har innebörden att dygnsvilan *både* ska infalla under dygnet mellan kl. 06.00 och 06.00 och vara sammanhängande.

Det anförda medger emellertid ingen slutsats om avtalets faktiska innebörd i de omtvistade hänseendena. Arbetsdomstolen övergår nu till att behandla de båda tvistefrågorna var för sig.

Innebär villkorsavtalets regel om dygnsvila att den angivna 24-timmarsperioden måste ligga mellan kl. 06.00 och 06.00?

Villkorsavtalet tillkom år 1996. Enligt uppgift som lämnats i målet innebar avtalet i sin ursprungliga lydelse att parterna helt ersatte arbetstidslagets bestämmelser, fränsett regler för minderåriga. Den i målet omtvistade bestämmelsen hade ingen motsvarighet i det ursprungliga avtalet. Den tillkom år 2006 sedan parterna under flera år fört diskussioner om att i villkorsavtalet införa en uttrycklig bestämmelse om dygnsvila.

Beträffande tillkomsten har i målet lämnats ytterligare uppgifter främst av L.O. och G.S. Genom deras berättelser har framkommit i huvudsak följande. Frågan om att i avtalet precisera vad som gällde om dygnsvila aktualiserades redan år 2003. Från arbetsgivarsidan nämndes att det på vissa håll förekom olämpliga skiftscheman som arbetsgivaren inte kunde göra så mycket åt. På Pappers sida fanns ingen invändning mot att införa en dispositiv bestämmelse om dygnsvila. År 2004 fortsatte diskussionen i den särskilda arbetsgrupp för villkorsavtalet som inrättats, den s.k. KAMP-gruppen. Frågan diskuterades där i ljuset av den s.k. omimplementering av EG:s arbetstidsdirektiv som kom att beslutas av riksdagen år 2005. Arbetet i KAMP-gruppen resulterade i att G.S. genom brev till L.O. i oktober 2005 föreslog en bestämmelse av den lydelse som senare kom att inflyta i villkorsavtalet. Brevet besvarades i november 2005 av L.O., som skrev att infasningen av den s.k. 11-timmarsregeln var helt överensstämmande med parternas intentioner.

L.O. har vidare uppgett följande. Han utgick från att dygnet skulle räknas kl. 06.00 – 06.00 eftersom detta under mycket lång tid hade varit en grundläggande princip i riksavtalet för pappersindustrin. Det var för honom

helt naturligt att dygnet skulle beräknas på detta hävdvunna sätt även i fråga om dygnsvilan.

G.S. har berättat i huvudsak följande. Vid villkorsavtalets tillkomst år 1996 diskuterades bestämmelsen om att dygnet skulle räknas kl. 06.00 – 06.00. Det stod klart att regeln uteslutande hade en administrativ betydelse för löne- och semesterberäkning, men inte för bestämmande av en arbetstagares dygnsvila. I samband med omimplementeringen av arbetstidsdirektivet blev parterna ense om att det var lämpligt att låta en regel om elva timmars dygnsvila framgå direkt av avtalet. Det var då aldrig tal om att dygnet i detta sammanhang skulle räknas kl. 06.00 – 06.00. Med en sådan ordning skulle det bli omöjligt att bedriva arbete i treskift.

Av det anförda drar Arbetsdomstolen slutsatsen att parterna före tillkomsten av avtalets bestämmelse om dygnsvila aldrig diskuterade frågan om det skulle finnas en koppling mellan den bestämmelsen och den regel med en definition av dygnet som redan tidigare funnits i § 4 A mom. 1. Det är därmed inte visat att det förelåg en gemensam partsavsikt i frågan. Det betyder att domstolen är hänvisad till att bestämma avtalets innebörd i detta hänseende med ledning av avtalstexten och övriga omständigheter.

Pappers har gjort gällande att Skogsindustrierna har godkänt lokala överenskommelser som utgått från Pappers tolkning. Utredningen i målet ger dock inte stöd för en slutsats av denna innebörd. Domstolen kan heller inte finna att man på Skogsindustriernas sida har haft kännedom om Pappers tolkning utan att reagera.

Mot bakgrund av det anförda kommer domstolen till slutsatsen att avtalets innebörd i fråga om förläggningen av dygnsvilan får bestämmas i enlighet med vad som närmast följer av ordalydelsen. Det betyder att domstolen inte kan finna att avtalet såsom som Pappers gör gällande har den innebörden att dygnsvilan måste vara förlagd mellan kl. 06.00 och 06.00.

Innebär villkorsavtalet att dygnsvilan om elva timmar måste vara sammanhängande under 24-timmarsperioden?

Målet handlar i denna del om en annan aspekt av dygnsvilobestämmelsen, vars tillkomsthistoria i stort har beskrivits i det föregående avsnittet av domskälen.

L.O. har i denna del uppgett följande. När han i oktober 2005 mottog G.S:s förslag till avtalstext utgick han som en självklarhet från att dygnsvilan, liksom enligt bestämmelserna i arbetstidslagen och EG-direktivet om arbetstid, måste vara sammanhängande. Han agerade inte med anledning av att den föreslagna avtalstexten inte innehöll ordet sammanhängande. I diskussionerna var dock parterna överens om att avtalet även på den punkten skulle spegla lagens innebörd.

G.S. har i denna del berättat i huvudsak följande. I samband med omimplementeringen var parterna ense om att det var lämpligt att låta en

regel om elva timmars dygnsvila framgå av avtalet. Det var inte aktuellt att ställa krav på att dygnsvilan skulle vara sammanhängande. Vid ett förhandlingstillfälle den 17 mars 2006 ställdes från dåvarande Sifs sida frågan om inte ordet sammanhängande borde finnas med i avtalstexten. G.S. svarade nekande på detta och sade att parterna hade disponerat över den saken. Detta svar accepterades av de närvarande utan att det blev någon ytterligare diskussion i frågan.

P.H. har inför domstolen bekräftat G.S:s uppgifter om replikskiftet vid förhandlingen den 17 mars 2006. M.J., som då hade övertagit L.O:s roll, har emellertid inför domstolen anfört att han inte uppfattade G.S:s svar så att det inte skulle ställas krav på att dygnsvilan skulle vara sammanhängande.

Utredningen i målet ger enligt domstolens mening inte stöd för slutsatsen att parterna hade en gemensam avtalsavsikt i frågan om dygnsvilan måste vara sammanhängande under 24-timmarsperioden. Det betyder att även denna avtalstolkningsfråga får avgöras med ledning av andra omständigheter.

Det står klart att Pappers ståndpunkt inte har något stöd i avtalsbestämmelsens ordalydelse, eftersom det där inte anges att dygnsvilan ska vara sammanhängande. Mot detta skulle kunna anföras att kommentartexten ger intrycket att avtalet har getts samma innebörd som arbetstidslagen och direktivet och att dygnsvilan därmed underförstått måste vara sammanhängande. Av skäl som domstolen har anfört i det föregående bör dock formuleringarna i kommentartexten inte tilläggas större betydelse för tolkningen än lydelsen av avtalsbestämmelsen. Slutsatsen blir då att villkorsavtalet enligt sin avfattning inte ger stöd för Pappers ståndpunkt i det nu diskuterade hänseendet.

Pappers har emellertid ytterligare anfört att den tolkning som arbetsgivarparterna har fört fram i målet skulle innebära att avtalet strider mot EG-direktivet. Arbetsgivarparterna har bestritt detta påstående och har menat att direktivet ger möjlighet till avtal som avviker från direktivets bestämmelser.

Det aktuella EG-direktivet (direktiv 2003/88/EG) innehåller relativt omfattande bestämmelser med olika möjligheter för medlemsstater att genom lag, och för parter på arbetsmarknaden att genom avtal, göra undantag från direktivets bestämmelser. Av särskilt intresse är direktivets artikel 18. Innebörden av första stycket i denna artikel är att avvikelser får göras bl.a. från direktivets artikel om elva timmars sammanhängande dygnsvila genom kollektivavtal eller genom avtal mellan arbetsmarknadens parter på nationell eller regional nivå eller genom kollektivavtal på en lägre nivå om det tillåts genom sådana avtal. Ett villkor är dock enligt artikelns tredje stycke att motsvarande kompensationsledighet beviljas de berörda arbetstagarna eller – i undantagsfall, när det inte är möjligt att bevilja sådan ledighet av objektiva skäl – att de berörda arbetstagarna ges lämpligt skydd. Det kan tilläggas att medlemsstaterna enligt artikelns tredje stycke får föreskriva bl.a. om hur arbetsmarknadens parter ska tillämpa artikeln. Några sådana föreskrifter har dock inte meddelats i den svenska arbetstidslagen.

I anslutning till den nu beskrivna regleringen i arbetstidsdirektivet kan konstateras att parterna inte har i detta mål närmare diskuterat i vad mån direktivets villkor för en avvikande reglering är uppfyllda. Domstolen kan för sin del bara konstatera att det enligt direktivet är möjligt att genom kollektivavtal införa en avvikande reglering samt att parterna i villkorsavtalet enligt vad avtalstexten och utredningen i övrigt ger vid handen faktiskt har tillskapat en reglering som avviker från direktivet. Om det hade förhållit sig så att villkorsavtalet med arbetsgivarparternas ståndpunkt hade varit klart stridande mot direktivet, skulle detta ha varit en omständighet som talar för en annan tolkning av avtalet. Det har dock i målet inte anförts någon omständighet som utvisar att en sådan avvikelse från direktivets dygnsviloregel som arbetsgivarparterna har gjort gällande skulle vara otillåten enligt de bestämmelser som återfinns i direktivet.

Domstolen kommer på grund av det anförda till slutsatsen att villkorsavtalets ifrågavarande bestämmelse inte har den innebörden att dygnsvilan måste vara sammanhängande under 24-timmarsperioden.

Domslut

Arbetsdomstolen förklarar *dels* att villkorsavtalets bestämmelse i § 4 D mom. 3 inte har den innebörden att den angivna 24-timmarsperioden måste infalla mellan kl. 06.00 och 06.00, *dels* att bestämmelsen inte har den innebörden att dygnsvilan måste vara sammanhängande.

Ledamöter: Michaël Koch, Sören Öman, Eva Plogeus, Agne Werneskog, Björn Müntzing, Sven-Olof Arbestål och Inger Efraimsson. Enhälligt.

Sekreterare: Inge-Marie Nilsson